

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Volume: 3 Issue: 13 Year: 2010
WOMAN STUDIES (Special Issue)

TÜRKİYE'DE BEŞERİ KALKINMA BAKIMINDAN CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ: TÜRKİYE- AVRUPA BİRLİĞİ KARŞILAŞTIRMASI

GENDER INEQUALITY IN TERMS OF HUMAN DEVELOPMENT IN TURKEY: A COMPARISON BETWEEN TURKEY AND THE EUROPEAN UNION

Mevludiye ŞİMŞEK*

Özet

Bu makalenin iki amacı bulunmaktadır. Bunlar, Türkiye’de beşeri kalkınma bakımından cinsiyet eşitsizliğini analiz etmek ve Türkiye ile Avrupa Birliği arasında karşılaştırma yapmaktır. Yapılan analize göre, Türkiye’de yetişkin okur-yazarlık oranı, okullaşma oranı ve reel kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) bakımından önemli bir cinsiyet eşitsizliği bulunmaktadır. Diğer yandan, beşeri kalkınmanın göstergeleri bakımından Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkeleri arasında karşılaştırma yapıldığında, Türkiye ve Avrupa Birliği arasında çok büyük farklılık olduğu görülmektedir. Aslında, Türkiye ve Avrupa Birliği’nin her ikisinde de beşeri kalkınma bakımından cinsiyet eşitsizliği vardır. Fakat, Türkiye’deki cinsiyet eşitsizliği Avrupa Birliği’nden daha büyüktür. Özellikle, bu eşitsizlik yetişkin okur-yazarlık oranı, okullaşma oranı bakımından görülmektedir. Bu yüzden, Türkiye’de kadınların yetişkin okur-yazarlık oranı, okullaşma oranı ve reel kişi başına düşen GSYİH miktarı yükseltilmelidir. Bu durum, Türkiye’nin ekonomik kalkınma ve büyümesi için bir zorunluluktur. Diğer yandan, Türkiye ve Avrupa Birliği’nde kadınların ortalama yaşam süresi erkeklerden daha yüksektir.

Anahtar Kelimeler: Beşeri Kalkınma, Cinsiyet Eşitsizliği, Türkiye ve Avrupa Birliği

Abstract

This paper has two aims which are to analyse gender inequality in terms of human development and make a comparison between Turkey and the European Union. According to the analysis, there is a substantial gender inequality in adult literacy rate, schooling rate and estimated per capita gross domestic product in Turkey. On the other hand, when a comparison is made between Turkey and the European Union in terms of the indicators of human development, a great distinction is observed. In fact, there is a gender inequality both in Turkey and the European Union. However, the inequality in Turkey is higher than the one in the European Union. Especially in adult literacy rate, schooling rate and the estimated per capita gross domestic product, there is a need for improvement in favor of women. This is essential for the economic development and growth of Turkey. On the other hand, average life expectancy of women is higher than men in Turkey and the European Union.

Key Words: Human Development, Gender Inequality, Turkey and the European Union

Giriş

Son yıllarda, yoğun bir şekilde tartışılan en önemli konulardan birisi de “cinsiyet eşitsizliği” sorunudur. “Cinsiyet eşitsizliği”, kadın ve erkeğin toplumsal kurumlar içinde mevcut kaynaklara erişme, fırsatlara ulaşma ve güç kullanımında var olan eşitsizliği ifade etmektedir (Ecevit, 2003: 83). Söz konusu eşitsizlik, ekonomik, siyasi ve sosyal anlamda görülebilmektedir. Ekonomik anlamda cinsiyet eşitsizliği, kadınların işgücüne katılımı, kadın işsizliği, kadın işgücünün sektörel dağılımı ve kadın kazancı gibi konularda olmaktadır (Şimşek, 2008: 12). Diğer yandan, eğitimde görülen fırsat eşitsizliği cinsiyet eşitsizliğinin en temel göstergelerindedir.

* Doç. Dr. Bilecik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, mevludiye.simsek@bilecik.edu.tr

Ekonomik anlamda cinsiyet eşitsizliği değerlendirilirken beşeri (insani) kalkınma konusunun da dikkate alınması gerekir. “Beşeri kalkınma”, insanların seçeneklerini artırma süreci olarak tanımlanmakta, uzun ve sağlıklı bir yaşamı, bilgi edinmeyi ve iyi bir yaşam standardı için gerekli koşulların sağlanmasını ifade etmektedir (Tuna, 2002: 5). “Beşeri kalkınma anlamında cinsiyet eşitsizliği” ise uzun ve sağlıklı yaşam, bilgi edinme ve ekonomik olarak iyi bir yaşam bakımından kadın ve erkekler arasında var olan kadınlar aleyhine eşitsizliği ifade etmektedir.

Kalkınma biliminde cinsiyet eşitsizliği önemli bir konudur. Bunun nedeni, cinsiyet eşitsizliğinin, ekonomik büyüme ve kalkınmayı olumsuz yönde etkileyen verimsizliği yaratmasıdır. Dolayısıyla, kadın ve erkeklerin ekonomik büyüme ve kalkınmadan sağlayacakları fayda arasında denge sağlanabilmesi için cinsiyet eşitsizliği sorununun çözümü zorunludur.

Bu çalışmanın amacı, beşeri kalkınma bakımından Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) Ülkelerinde kadın ve erkeklerin durumunu tespit ederek, Türkiye-AB arasında karşılaştırma yapmak ve belirlenen duruma göre, Türkiye’de beşeri kalkınma bakımından cinsiyet eşitsizliğine çözüm önerisi sunabilmektir. Literatür incelendiğinde, cinsiyet eşitsizliğine ilişkin çok sayıda çalışma olmakla birlikte, beşeri kalkınmada cinsiyet eşitsizliği fazla incelenen konular arasında yer almamaktadır. Dolayısıyla, çalışmamızın bu anlamda da bir katkı sağlayabilmesi, dolaylı bir amaç olarak nitelendirilebilir.

Çalışmanın araştırma metodu karşılaştırma yapmaya yöneliktir. Söz konusu karşılaştırmada kullanılan veriler, beşeri kalkınmanın temel unsurları olan ortalama yaşam beklentisi, yetişkin okur-yazarlık oranı, okullaşma oranı ve satın alma gücü paritesine göre hesaplanmış kişi başına düşen GSYİH verileridir. Bahsedilen veriler, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme [UNDP]) yıllık raporlarından derlenmiştir. Karşılaştırma, önce Türkiye’de kadın ve erkekler arasında yapılacak, daha sonra, aynı karşılaştırma Türkiye ve Avrupa Birliği ülkeleri arasında yapılacaktır. Beşeri kalkınmanın temel unsurları bakımından Türkiye’nin Avrupa Birliği ülkeleriyle karşılaştırılmasının nedeni, Türkiye’nin Avrupa Birliği ile bir çok alanda uyum sağlaması gerekliliğinin olması ve benzer bir uyumun kadının toplum içindeki yerini de kapsamasıdır.

Çalışmada, ilk olarak ekonomik anlamda cinsiyet eşitsizliğine ilişkin literatürden bahsedilmiş, ardından, ekonomik kalkınma bakımından cinsiyet eşitsizliği/eşitliğinin önemi açıklanmış ve sonra cinsiyete dayalı beşeri kalkınma indeksi açıklanmıştır. Ardından, beşeri kalkınmanın temel unsurları bakımından (ortalama yaşam beklentisi, okur-yazarlık oranı, okullaşma oranı, kişi başına Düşen reel GSYİH) Türkiye’de kadın ve erkeklerin durumu saptanmış ve yine beşeri kalkınmanın temel unsurları bakımından Türkiye’deki kadınların durumu AB ülkeleriyle karşılaştırılmıştır. Daha sonra, Türkiye’de ekonomik anlamda cinsiyet eşitsizliğini çözmeye yönelik uygulamalardan söz edilmiş ve son olarak, belirlenen sorunlara göre çözüm önerileri sunulmuştur.

1. Ekonomik Anlamda Cinsiyet Eşitsizliğine İlişkin Literatür

Siyasi ve toplumsal boyutuyla cinsiyet eşitsizliği çalışmanın kapsamında olmadığından, burada ekonomik anlamda cinsiyet eşitsizliğine ilişkin literatürden bahsedilecektir.¹

ILO, her yıl yayınladığı raporda cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik boyutlarını yayınlamaktadır. Örneğin, ILO raporlarında kadınların işgücüne katılımlarının erkeklere göre düşük olması, kadın işsizlik oranlarının yüksekliği, özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadınların daha çok aileye katkı sağlamak için çalıştıkları, kadın kazançlarının erkek kazançlarının daha küçük bir payını oluşturduğu istatistikî veriler göstermektedir (ILO, 2008: 10-37). Örneğin, az gelişmiş ülkelerden Kuzey Afrika’da kadınların işgücüne katılım oranı (2007) yüzde 26.1, erkeklerin işgücüne katılım oranı yüzde 75.9 olarak belirtilmektedir. Diğer yandan, gelişmiş ülkelerde de kadınların işgücüne katılım oranlarının erkeklere göre düşük olduğu belirtilmiştir. Bütün gelişmiş ülkeler için (2007) kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 52.7 iken, erkeklerin işgücüne katılım oranı yüzde 68.2’dir (ILO, 2008: 24). Emek piyasasındaki değişime bakıldığında, dünya emek piyasasında kadın işgücü sayısı artmış olup; dünya emek piyasasında kadın işgücününün 1900-1970 döneminde yükseldiğinden söz edilmektedir. Örneğin, Weisskoff’un incelemelerine göre, 1900 yılında kadınların toplam işgücü içindeki payı yüzde 18.1 iken, 1970’de yüzde 38.1’e yükselmiştir (Weisskoff, 1972: 162). Bunun yanında, gelişmiş ülkelerde kadın işgücü sayısı ve kadınların işgücüne katılımlarında artış olmasına rağmen, kadın ve erkekler karşılaştırıldığında eşitsizlik olduğu ve

¹ Literatür kısmında ayrıntılar için bakınız: Mevlüdiye Şimşek, *Küreselleşen Dünyada Kadının Ekonomik Konumu- Türkiye ve Diğer Dünya Ülkelerinden Örneklerle Kadın Sorunlarının Ekonomik Boyutu ve Kadın Yoksulluğu*, Ekin Yayınevi, 2008, 7-98

istihdam, çalışma saati ve kazanç farklılıklarının büyüklükleri önemli bir sorun olarak gözlenmektedir (Gornick, 1999: 6). Örneğin, ILO'nun (2008: 24) en son verilerine göre, dünyada kadınların işgücüne katılım oranları (2007) yüzde 52.5 erkeklerin işgücüne katılım oranları yüzde 78.8 olarak belirtilmektedir.

Cinsiyet eşitsizliği gözlenen alanlardan birisi de kadın ve erkek arasındaki kazanç farklılığı olup; 1950-1980 dönemi için kadın kazancının erkek kazancının yüzde 56'sı olduğu belirtilmiştir (Horton, 1996: 6). Kazanç farklılığıyla ilgili bir başka çalışmada, bazı seçilmiş ülkelerde kadın ve erkekler arasındaki kazanç farklılığı ölçülmüştür. Örneğin, bu çalışmaya göre, 1980 sonlarında, Fransa, Avustralya ve Yeni Zelanda'da kadın erkek kazanç oranları yüzde 80-90 aralığındayken, aynı oranlar, Batı Avrupa ve ABD'de yüzde 65-75 olarak hesaplanmıştır (Blau ve Kahn, 1996: 29). Belirtilen bu kazanç farklılıklarının en önemli nedenleri, kadın ve erkeklerin emek piyasasındaki verimlilik farkı ve kadınların eğitim düzeyi olarak belirlenmiştir (Marquez, 1984: 15). OECD'nin (2008: 165-170) en son verilerine göre, günümüzde de kazanç bakımından kadın ve erkekler arasında eşitsizlik bulunmakta, ancak, kadınların eğitim düzeyleri arttıkça bu kazanç farklılığının nisbeten azaldığı belirtilmektedir. Buna rağmen, tüm eğitim düzeyi için değerlendirildiğinde hâlâ önemli oranlarda kazanç farklılığının olduğu gözlenmektedir. Örneğin, ABD'de tüm eğitim düzeyi için 30-44 yaş grubu kadınların kazancı (2005) erkeklerin yüzde 65'i kadardır (OECD, 2007: 158). Cinsiyet eşitsizliğine ilişkin bir başka çalışma Kanada için yapılmış ve Kanada'da kadın ve erkekler arasında kazanç farklılığı incelenerek, gelişmiş bir ülke olan Kanada'da kadın kazançlarının erkeklere göre düşük düzeyde olduğu belirtilmiştir (Morissette ve Ostrovsky, 2006: 5). Diğer yandan, eğitim düzeyi ayırımı yapıldığında bütün eğitim düzeyleri için kadın ve erkekler arasında kadınlar aleyhine ciddi oranlarda farklılık olduğu ortaya çıkarılmıştır (CRIA, 2006:1).

Bir başka çalışmada, cinsiyet eşitsizliği, gelir dağılımındaki eşitsizlik, kadınların, kredi gibi kaynaklara ulaşmada var olan imkansızlıkları, kazanılan gelir üzerinde kadın kontrolünün yetersizliği gibi nedenlerle, yoksulluk sorununu kadınların daha çarpıcı bir şekilde yaşadıkları belirtilmektedir (Çağatay, 2001: 40). Bu nedenle, kalkınma hedeflerine ulaşmanın en önemli yollarından birinin kadının ekonomik rolünün güçlendirilmesi olduğu belirtilmektedir (Jutting, et al 2006: 9-10).

Diğer yandan, dünyada kadınların işsizlik oranı (2007) yüzde 6.4 iken erkeklerin işsizlik oranı yüzde 5.7'dir. Bu oranlar gelişmiş ülkeler için kadınlarda yüzde 6.7, erkeklerde yüzde 6.2'dir. Azgelişmiş ülkelerden Kuzey Afrika'da kadın işsizlik oranı yüzde 16 iken erkek işsizlik oranı yüzde 9'dur (ILO, 2008: 25). Bu oranlara göre, hem gelişmiş hem de azgelişmiş ülkelerde kadın işsizliği erkeklere göre daha yüksek olmakla birlikte, azgelişmiş ülkelere Kuzey Afrika'nın yapısal sorunları ve kalkınma sorunları nedeniyle kadın işsizliği erkeklere göre daha yüksektir.

Benzer bir çalışmada, yoksulluk, sağlık, kaynaklara erişim, eğitim, insan hakları gibi konularda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde cinsiyet eşitsizliğinin boyutları analiz edilmiştir. Öte yandan, aynı çalışmada, beşeri kalkınma konusundaki cinsiyet eşitsizliği incelenmiş ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması ekonomik kalkınma açısından çok önemli bir faktör olarak gösterilmiştir (Wach ve Reeves, 2000: 6-8).

Cinsiyet eşitsizliğinin görüldüğü bir başka alan ise bilim ve teknoloji alanındaki eşitsizliktir. Son yarım yüzyıldır, kadınların emek piyasasında sayıca artmalarına rağmen, bilim ve teknoloji alanında kadın sayısının oldukça yetersiz olduğu belirtilmektedir. Örneğin, dünyada işgücünün yüzde 47'sinin kadınlardan oluşmasına rağmen (2008), bilim ve teknoloji alanındaki kadın sayısının bu oranın çok altında olduğu saptanmıştır (Rosenbloom vd., 2008: 543).

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) verilerine göre, Türkiye'de de ekonomik anlamda cinsiyet eşitsizliği bulunmaktadır. Bu eşitsizlikler, kadın istihdamı, işgücüne katılım oranları, kazançlar gibi konularda görülebilmektedir. Örneğin, Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranı (2006) yüzde 24.6 iken erkeklerin işgücüne katılım oranı yüzde 52'dir. Türkiye'de kadınların tarım dışı işsizlik oranı (2006) yüzde 28.3 iken erkeklerin tarım dışı işsizlik oranı yüzde 20.6'dır (TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr>).

Diğer yandan, Türkiye'de eğitim itibarıyla kadın erkek arasında kadınlar aleyhine eşitsizlik olduğu kanıtlanmıştır (Rankin ve Aytay, 2006: 25-26). Türkiye'de beşeri kalkınma bakımından cinsiyet eşitsizliğine ilişkin bir çalışmada, Türkiye ile bazı ülkeler arasında karşılaştırma yapılmış ve Türkiye'de önemli boyutlarda eşitsizlikten söz edilmiştir (Kızılaslan ve Kızılaslan, 2007: 1058). Türkiye'de cinsiyet eşitsizliğinin görüldüğü bir diğer alan ise kadınların çalışma hayatında karşılaştıkları ayrımcılıktır (Kardam ve Tokgöz, 2004: 157-158). Bunun yanında, Türkiye'de eğitim alanında var olan cinsiyet eşitsizliğinin kırsal kesimden yapılan göç nedeniyle, gelecekte de devam edeceği belirtilmektedir (Göğüş,

Tan (2004: 1-9). Öte yandan, Türkiye’de kadınların sürekli cinsiyet ayrımcılığı ile karşı karşıya olduğu ve mevcut politikaların yeniden gözden geçirilmesi gerektiği ileri sürülmektedir (Palaz, 2003: 7).

2. Ekonomik Kalkınmada Cinsiyet Eşitsizliği/Eşitliğinin Önemi

Toplumların sosyo-politik yönü ve dolayısıyla cinsiyet rolleri kalkınma sürecini doğrudan etkilemekte; ancak, bu durum genellikle görmezlikten gelinerek kadının katkısı hesaba katılmamaktadır. Ekonomik kalkınmada kadınların katılımını teşvik etmek toplumlarda pozitif değişimin temel unsurudur (Şimşek, Uzay, 2008: 252). Dolayısıyla, kadının kalkınmadaki rolü ayrı bir öneme sahiptir.

Kalkınma ve kadın arasındaki ilişki karşılıklı etkileşim içinde olup; ekonomik kalkınmanın artmasıyla kadının toplum içindeki sosyo-ekonomik gücü artacak veya tersine, kadının gerek ekonomik gerekse sosyal anlamda güçlenmesi ekonomik kalkınmayı hızlandıracaktır (Şimşek, 2008: 8).

OECD’nin yapmış olduğu bir çalışma yukarıda belirtilen bu görüşü destekler bir nitelik taşımaktadır. Söz konusu çalışmaya göre (Jutting ve OECD, 2006: 7-8), kadının toplumdaki ekonomik rolünün (ücretli işçiler içindeki payının, teknik işçiler arasındaki payının ve yöneticiler arasındaki payının) artması hem sosyal kurumlar içindeki (aile, özgürlük ve sahip olunan haklar) gücünü artıracak, hem de sağlık, eğitim ve diğer kaynaklara erişimini kolaylaştırıp ekonomik verimliliğini yükselterek, üretime yapacağı katkıyı artıracaktır. Kadının üretime yapacağı katkının artması ise kadının toplumdaki ekonomik rolünü güçlendirip, eğitim, sağlık ve diğer kaynaklara erişimini kolaylaştıracak ve daha önemlisi kadınların beşeri kalkınma oranını yükseltecektir. Ancak, bu ilişkinin sistemli bir şekilde işleyebilmesi cinsiyet eşitsizliği/eşitliğine bağlıdır.

Cinsiyet eşitsizliği sorunu, kalkınma biliminde çok önemli olan ekonomik verimsizliği yaratarak, kadın ve erkeklerin üretimden alacağı pay arasında dengesizlik yaratmakta; beşeri kalkınmanın temel unsurları bakımından kadınlar aleyhine bir sonuç doğurabilmektedir. Bu sonuç, kadınların verimliliğini düşürerek ekonomik büyüme ve kalkınmayı negatif yönlü etkileyebilmektedir. Başka bir ifadeyle, cinsiyet eşitsizliği, bugün emeğin verimliliğinin düşmesine ve yarın ulusal gelirin azalmasına neden olacaktır (Timothy, Adeoti, 2006: 428) Bu nedenle, istikrarlı bir ekonomik büyüme ve kalkınma için cinsiyet eşitsizliği sorununun çözümü oldukça önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Diğer yandan, cinsiyet eşitsizliği ekonomik büyümeyi doğrudan azaltıcı bir etkiye de sahiptir (Klasen, 1999: 6). Bu etki, kadının özellikle eğitimde karşılaştığı cinsiyet eşitsizliği sonucunda, kadının beşeri sermaye gücünün düşük olması ve ekonomik verimliliğinin düşük olmasından kaynaklanacaktır. Beşeri sermaye, insanların bilgi ve beceri donanımı olarak tanımlandığında, kişilerin beşeri sermaye gücünün esas belirleyicisi eğitimidir (Atik, 2006: 6). Bu kapsamda, kadının eğitim bakımından karşılaştığı cinsiyet eşitsizliği nedeniyle kadınların eğitim seviyesinin düşük olması, kadınların beşeri sermaye gücünü zayıf kılarak ekonomik büyümeye yapacağı katkıyı azaltacaktır. Beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasındaki bahsedilen bu ilişki modern büyüme teorilerinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin, Romer (1986), Lucas (1988), Jones-Manuelli (1990) ekonomik büyümeyi anlamada beşeri sermayenin önemini vurgulamışlardır (Şimşek, 2006: 3). Dolayısıyla, kadının eğitimde karşı karşıya olduğu cinsiyet eşitsizliğinin çözümü ekonomik büyümenin istikrarlı kılınmasında oldukça önemlidir.

Diğer yandan, beşeri sermaye esas gücünü eğitimden almakla birlikte, kişilerin beşeri sermaye gücünü sağlık da etkileyebilmektedir. Sağlıklı bireylerin verimliliği daha yüksek olacaktır (Taban, 2004: 2). Dolayısıyla, kadınların sağlık kaynaklarına erişiminin kolaylaşması kadınların beşeri sermaye gücünün artmasına katkı sağlayarak, ekonomik verimliliğini ve en önemlisi beşeri kalkınma düzeyini yükseltecektir. Bu anlamdaki cinsiyet eşitsizliği ise kadınların hem beşeri sermaye gücünü ve ekonomik verimliliğini hem de beşeri kalkınma düzeyini düşürecektir.

Kalkınma biliminde emek, sermaye gibi üretim kaynaklarının etkin kullanımı da oldukça önemlidir. Toplumların yaklaşık yarısını oluşturan kadınların işgücü olarak, cinsiyet eşitsizliği nedeniyle ekonomi içindeki payının düşük kalması kaynakların etkinsiz kullanımına yol açarak, ekonomik büyüme ve kalkınmayı olumsuz yönde etkileyecektir.

3. Beşeri Kalkınmada Cinsiyet Eşitsizliği ve Cinsiyete Dayalı Beşeri Kalkınma İndeksi

Beşeri kalkınma bakımından kadın ve erkekler arasındaki eşitsizliğin ortalama boyutunu görebilmek için bakılması gereken en önemli göstergelerden birisi cinsiyete dayalı beşeri kalkınma indeksidir (Gender Development Index: GDI).

Cinsiyete dayalı beşeri kalkınma indeksi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından beşeri kalkınma anlamında, cinsiyet eşitsizliğini ölçmek için hesaplanan bir indekstir. Cinsiyete dayalı beşeri kalkınma indeksi aşağıdaki boyutlarda ifade edilen göstergeler itibarıyla kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin ortalama durumunu göstermektedir. Söz konusu boyutlar; ortalama yaşam beklentisiyle ölçülen, uzun ve sağlıklı bir yaşam, yetişkin okur-yazarlık oranı ile ölçülen, bilgi; okullaşma oranı, satın alma gücü paritesine göre hesaplanmış GSYİH ile ölçülen yaşam standardı olarak ifade edilmektedir. Üç boyutu ölçmede kullanılan, ortalama yaşam beklentisi, yetişkin okur-yazarlık oranı, okullaşma oranı ve reel kişi başına düşen GSYİH cinsiyete dayalı beşeri kalkınma indeksinin göstergelerini oluşturmaktadır.

Cinsiyete dayalı beşeri kalkınma indeksinin temel göstergelerini kullanarak hesaplanan² beşeri kalkınma indeksinin yükselmesi kadının ekonomik refahının artması anlamına gelecek ve ekonomik büyümedeki artışın kadınlara olumlu yönde yansımaları söz konusu olacaktır. Söz konusu yansımalar, kadınların ortalama yaşam beklentisiyle ölçülen uzun ve sağlıklı bir yaşam, yetişkin okur-yazarlık oranı ve okullaşma oranıyla ölçülen bilgi edinme ve reel gelirle ölçülen ekonomik anlamda iyi bir yaşam standardına ulaşmasından kaynaklanacaktır.

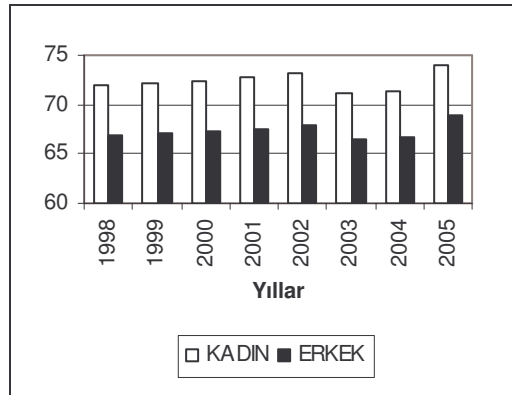
4. Türkiye’de Beşeri Kalkınmada Cinsiyet Eşitsizliğinin Görünümü

Eylül 2000’de toplanan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda 147 devlet ya da hükümet başkanı (ve 189 üye ülke) küresel düzeyde insan onuru, eşitlik ve esenlik ilkelerinin güçlendirilmesi için topluca taşıdıkları sorumluluğu kabul ederek, Binyıl Kalkınma Hedeflerini belirlemişlerdir. Söz konusu hedefler (DPT, 2005: 10), aşırı yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması, evrensel ilköğretimin gerçekleştirilmesi, kadın erkek eşitliğinin sağlanması, kadınların güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, çocuk ölümlerinin azaltılması, anne sağlığının iyileştirilmesi, HIV/AIDS, sıtma ve öteki hastalıklarla mücadele edilmesi, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması, kalkınma için küresel bir ortaklığın geliştirilmesidir.

Binyıl Kalkınma Hedefleri Türkiye Raporu’na göre (2005), Türkiye’nin belirtilen hedeflerden bir bölümünü gerçekleştirmeye çok yaklaştığı, ancak, bazı alanlarda çok önemli eksikliklerin olduğu belirtilmiştir. Söz konusu eksiklikler, yoksulluk ve açlık, kadın-erkek eşitliği, çocuk ölümleri ve anne sağlığı konularında görülmüştür.

Bahsedilen eşitsizliklerin Türkiye’de beşeri kalkınmanın temel unsurları bakımından analizini aşağıda izlemek mümkündür (Şekil 1, 2, 3, 4)

Şekil 1: Türkiye’de Kadın ve Erkeklerin Ortalama Yaşam Beklentisi (Yıl)

Kaynak: UNDP, Human Development Report 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007/2008’den derlenerek düzenlenmiştir.

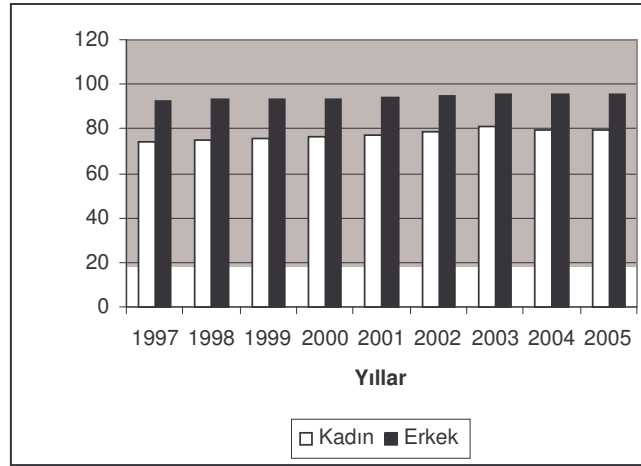
² Cinsiyete dayalı beşeri kalkınma indeksinin hesaplama yöntemi için bakınız, UNDP, *Human Development Report 2007/2008*, 358-359

UNDP'in en son verilerine göre, 1998-2005 dönemi için ortalama yaşam beklentisi kadınlarda erkeklerden daha yüksektir. Bu çerçevede, kadınlar aleyhine bir dengesizlik söz konusu olmayıp, tersine erkekler aleyhine bir durum mevcuttur. 2003 ve 2004 yılları hariç, Türkiye'de gerek kadınların gerekse erkeklerin yaşam beklentileri 1998-2005 döneminde artmıştır (Şekil 1). 2003 ve 2004 yıllarında kadın ve erkeklerin ortalama yaşam beklentisinin düşme nedeni, sağlık koşullarındaki bozulmanın veya 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizin yansımaları olabilir.

Beşeri kalkınmanın ikinci göstergesi yetişkin okur-yazarlık oranı bakımından kadın ve erkeklerin durumu değerlendirildiğinde, Türkiye'de 1998-2005 döneminde kadın okur-yazarlık oranının erkeklerin gerisinde olduğu izlenmektedir (Şekil 2). Türkiye'de kadınların okur-yazarlık oranının düşüklüğü, cinsiyete dayalı beşeri kalkınma indeksinde düşüş olmasına neden olacaktır.

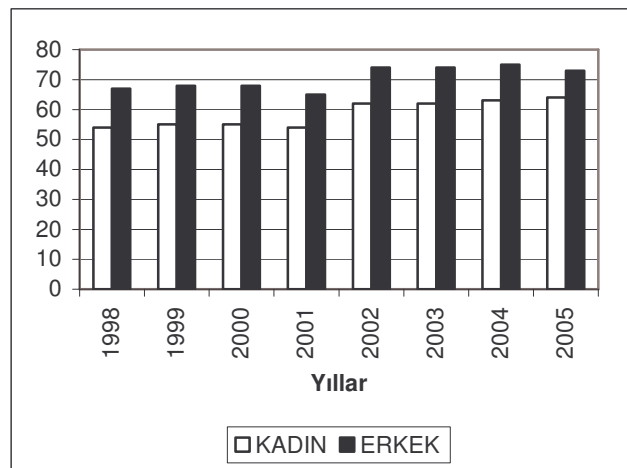
Şekil 2: Türkiye'de Kadın ve Erkeklerin Okur-Yazarlık Oranları (%)

Kaynak: UNDP, Human Development Report 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007/2008'den derlenerek düzenlenmiştir.

Beşeri kalkınmanın üçüncü göstergesi, ilk, orta ve yüksek öğrenime gayri safi kayıt oranlarıdır.

Şekil 3: Türkiye'de Kadın ve Erkeklerin Okullaşma Oranı (%)

Kaynak: UNDP, Human Development Report 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007/2008'den derlenerek düzenlenmiştir.

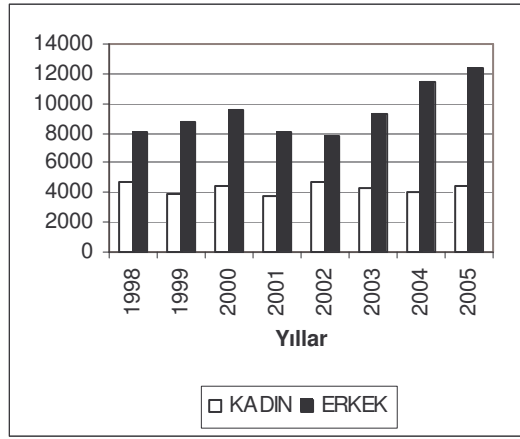
Türkiye'de okullaşma bakımından kadın ve erkekler arasında yine kadınlar aleyhine eşitsizlik olduğu görülmektedir. Bu kapsamdaki eşitsizlik, 1998 sonrasında azalma eğilimi göstermekle birlikte, hâlâ cinsiyet eşitsizliği bulunmaktadır (Şekil 3).

Eğitimin ve bilgi edinmenin bir göstergesi olarak, okur-yazarlık ve okullaşma oranı birlikte değerlendirildiğinde; çalışmanın başında da açıklandığı üzere kadın eğitimi, ekonomik büyüme ve kalkınma için çok önemli bir unsurdur. Örneğin, Birleşmiş Milletler Kadın Statüsü Komisyonu 52.

Dönem Toplantısı'nda (Şubat 2008), 2015 yılı itibariyle Binyıl Kalkınma Hedeflerinden biri olan eğitimde cinsiyet farklılıklarını ortadan kaldırmayı başaramayan ülkelerin milli gelirlerinde belirli oranda kayıpların olacağı belirtilmiştir (BMKSK, 2008: 3). Bu nedenle, Türkiye'de eğitimdeki kadın erkek eşitsizliğinin giderilmesi, bin yıl kalkınma hedefleri bağlamında ve milli gelirin artırılması anlamında oldukça önemlidir.

Cinsiyete dayalı beşeri kalkınmada dikkate alınan bir diğer gösterge tahmini reel kişi başına düşen GSYİH'dır (Satınalma Gücü Paritesine Göre [SGP]). Türkiye'de tahmini reel kişi başına düşen GSYİH bakımından çok önemli bir cinsiyet eşitsizliği vardır. Bu eşitsizlik, 2003 yılından sonra artma eğilimi göstermiştir (Şekil 4).

Şekil 4: Türkiye'de Kadın ve Erkeklerin Tahmini Reel Kişi Başına Düşen GSYİH Miktarı (SGP)

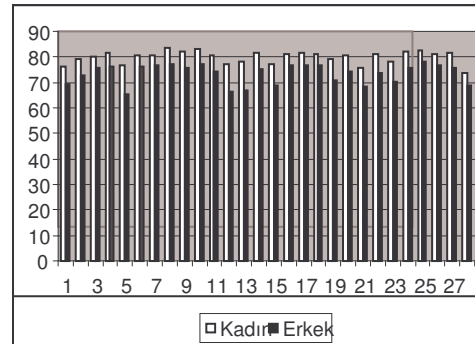
Kaynak: UNDP, Human Development Report 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007/2008'den derlenerek düzenlenmiştir.

5. Beşeri Kalkınmada Cinsiyet Eşitsizliği Bakımından Türkiye-Avrupa Birliği Karşılaştırması

AB kuruluşundan itibaren (1958) cinsiyet eşitsizliği konusunu gündemine almış ve cinsiyet eşitsizliği sorununu çözmek için "gender mainstreaming" yaklaşımı³ gibi çok sayıda önlem almıştır (Şimşek, 2008: 86-87).

Gerek, AB'nin Roma Antlaşması ile başladığı ve hala devam ettiği cinsiyet eşitsizliğini önlemeye yönelik faaliyetlerinin sonucunu görmek, gerekse, Türkiye'nin AB Ülkeleri karşısındaki durumunu görmek mümkündür (Şekil 5, 6, 7, 8)

Şekil 5: Türkiye ve AB Ülkelerinde Kadın ve Erkeklerin Ortalama Yaşam Beklentileri (Yıl)

Kaynak: UNDP, Human Development Report 2007/2008, UNDP, 2007: 326-327'den düzenlenmiştir.

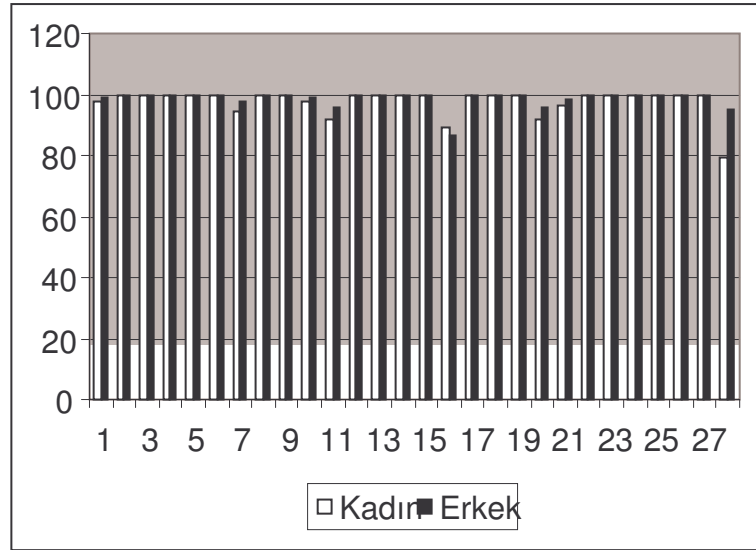
³ "Gender mainstreaming" yaklaşımı, kadın erkek eşitliğini ana plan ve politikalara yerleştirme yaklaşımıdır.

Not: 1: Bulgaristan; 2: Çek Cumhuriyeti; 3: Danimarka; 4: Almanya; 5: Estonya; 6: İrlanda; 7: Yunanistan; 8: İspanya; 9: Fransa; 10: İtalya; 11: Kıbrıs; 12: Letonya; 13: Litvanya; 14: Luksemburg; 15: Macaristan; 16: Malta; 17: Hollanda; 18: Avusturya; 19: Polonya; 20: Portekiz; 21: Romanya; 22: Slovenya; 23: Slovakya; 24: Finlandiya; 25: İsveç; 26: İngiltere; 27: Belçika; 28: Türkiye (Şekil 5'in en son sütunu).

AB ülkelerinin cinsiyete dayalı ortalama yaşam beklentileri, ülkeler itibariyle incelendiğinde yaşam beklentisi bakımından hiçbir AB Ülkesinde kadınlar aleyhine bir eşitsizliğin olmadığı izlenmektedir. Hatta, kadınların ortalama yaşam beklentisi erkeklere göre daha yüksektir. Başka bir ifadeyle, ortalama yaşam beklentisi bakımından erkekler aleyhine bir dengesizlik söz konusudur. Aynı sonuç, Türkiye için de geçerli olup, Türkiye'de kadınların ortalama yaşam beklentisi erkeklerden daha yüksek olup; Türkiye ve AB paralel bir görünüm sergilemektedir (Şekil 5). Bununla birlikte, Türkiye'de kadınların ortalama yaşam beklentisi AB ülkelerinin gerisindedir.

Cinsiyete dayalı beşeri kalkınmanın temel göstergelerinden olan okur-yazarlık oranı bakımından kadın ve erkekler arasında karşılaştırma yapıldığında (Şekil 6), AB ülkeleri arasında okur-yazarlık bakımından kadın ve erkekler arasında eşitsizlik olmayan ülkeler; sırasıyla, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Almanya, Estonya, İrlanda, İspanya, Fransa, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Hollanda, Avusturya, Polonya, Slovakya, Finlandiya, İsveç, İngiltere ve Belçika'dır. Okur-yazarlık itibariyle cinsiyet eşitsizliğinin olduğu ülkeler ise; sırasıyla, Bulgaristan, Yunanistan, İtalya, Kıbrıs Rum Kesimi, Portekiz ve Romanya olarak gözlenmektedir. Malta'da ise kadınların okur-yazarlık oranı erkeklerden daha yüksek olup, erkekler aleyhine eşitsizlik bulunmaktadır. Okur-yazarlık itibariyle, Türkiye'nin AB Ülkeleri arasındaki durumu incelendiğinde, Türkiye'de, okur-yazarlık anlamında cinsiyet eşitsizliğinin AB ülkelerine göre daha derin olduğu izlenmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'de okur-yazarlık bakımından cinsiyet eşitsizliği hâlâ bir sorun olarak devam etmektedir (Şekil 6-son sütun).

Şekil 6: Türkiye ve AB Ülkelerinde Kadın ve Erkeklerin Yetişkin Okur-yazarlık Oranı (2005)

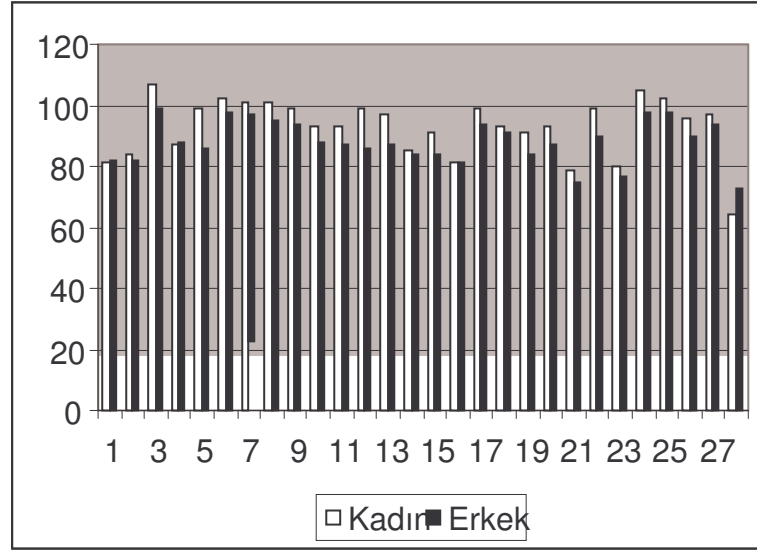
Kaynak: UNDP, Human Development Report 2007/2008, UNDP, 2007, s.326-327'den veriler alınarak düzenlenmiştir.

Not: 1: Bulgaristan; 2: Çek Cumhuriyeti; 3: Danimarka; 4: Almanya; 5: Estonya; 6: İrlanda; 7: Yunanistan; 8: İspanya; 9: Fransa; 10: İtalya; 11: Kıbrıs; 12: Letonya; 13: Litvanya; 14: Luksemburg; 15: Macaristan; 16: Malta; 17: Hollanda; 18: Avusturya; 19: Polonya; 20: Portekiz; 21: Romanya; 22: Slovenya; 23: Slovakya; 24: Finlandiya; 25: İsveç; 26: İngiltere; 27: Belçika; 28: Türkiye (Şekil 6'nın en son sütunu).

Cinsiyete dayalı beşeri kalkınmanın diğer bir göstergesi, okullaşma oranıdır.

Şekil 7: Türkiye ve AB Ülkelerinde Kadın ve Erkeklerin Okullaşma Oranı(2005)

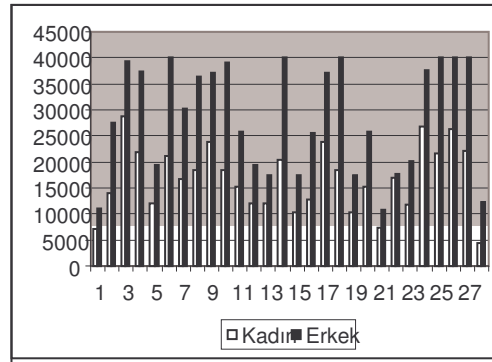
Kaynak:UNDP, Human Development Report 2007/2008, UNDP, 2007, s.326-327'den veriler alınarak düzenlenmiştir.

Not: 1: Bulgaristan; 2:Çek Cumhuriyeti; 3: Danimarka, 4: Almanya; 5: Estonya; 6: İrlanda; 7: Yunanistan; 8: İspanya; 9: Fransa; 10: İtalya; 11: Kıbrıs; 12: Letonya; 13: Litvanya; 14: Luksemburg; 15: Macaristan; 16: Malta; 17: Hollanda; 18: Avusturya; 19: Polonya; 20: Portekiz; 21: Romanya; 22: Slovenya; 23: Slovakya; 24: Finlandiya; 25: İsveç; 26: İngiltere; 27: Belçika; 28: Türkiye (Şekil 7'nin en son sütunu).

Okullaşma oranı bakımından, AB ülkelerinden Malta'da kadın ve erkekler arasında eşitlik söz konusu iken, Bulgaristan'da kadınlar aleyhine eşitsizlik vardır. Diğer AB Ülkelerinde kadınlar aleyhine bir dengesizlik söz konusu değildir. Başka bir ifadeyle, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Almanya, Estonya, Yunanistan, İspanya, Fransa, İtalya, Kıbrıs Rum Kesimi, Letonya, Lüksemburg, Macaristan, Hollanda, Avusturya, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovenya, Finlandiya, İsveç, İngiltere ve Belçika'da kadınların okullaşma oranları erkeklere göre daha yüksektir. Öte yandan, Türkiye'de kadınların okullaşma oranları erkeklere göre düşüktür. Bu açıdan, Türkiye, Bulgaristan hariç diğer AB ülkelerinin tersine bir durum sergilemekte ve okullaşma oranı itibarıyla cinsiyet eşitsizliği gözlenmektedir. Diğer yandan, hem kadın hem de erkeklerin okullaşma oranı AB ülkelerinin gerisinde bulunmaktadır (Şekil 7-son sütun).

Cinsiyete dayalı tahmini reel kişi başına düşen GSYİH miktarları incelendiğinde (Şekil 8), tüm AB Ülkelerinde kadın erkek eşitsizliği gözlenmekte ve kadınların tahmini kişi başına düşen reel GSYİH miktarları erkeklerin altında bir durum sergilemektedir. Diğer yandan, Türkiye'de kadınların tahmini reel kişi başına düşen GSYİH tüm AB ülkelerinin oldukça gerisinde olduğu gözlenmektedir (Şekil 8- son sütun). Bu durum, Türkiye'nin ortalama gelir seviyesinin düşük olmasıyla paralel bir görünüm arz etmektedir.

Şekil 8: Türkiye ve AB Ülkelerinde Kadın ve Erkeklerin Tahmini Reel Kişi Başına Düşen GSYİH (Satın Alma Gücü Paritesine Göre) (2005)

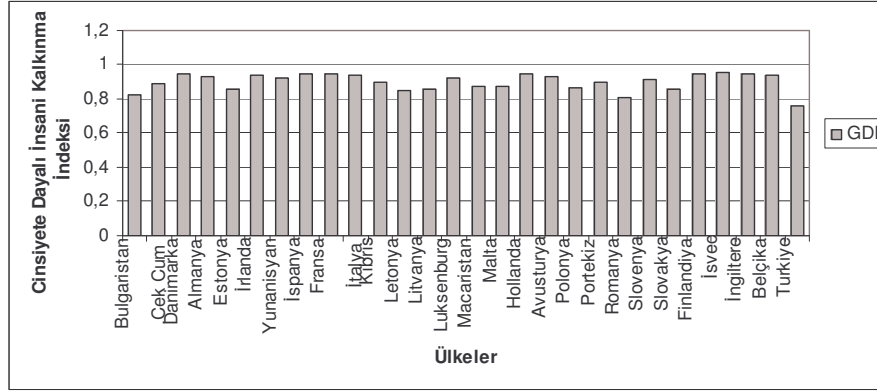

Kaynak:UNDP, Human Development Report 2007/2008, UNDP, 2007, s.326-327'den veriler alınarak düzenlenmiştir.

Not: 1: Bulgaristan; 2:Çek Cumhuriyeti; 3: Danimarka, 4: Almanya; 5: Estonya; 6: İrlanda; 7: Yunanistan; 8: İspanya; 9: Fransa; 10: İtalya; 11: Kıbrıs; 12: Letonya; 13: Litvanya; 14: Luksemburg; 15: Macaristan; 16: Malta; 17: Hollanda; 18: Avusturya; 19: Polonya; 20: Portekiz; 21: Romanya; 22: Slovenya; 23: Slovakya; 24: Finlandiya; 25: İsveç; 26: İngiltere; 27: Belçika; 28: Türkiye (Şekil 8'in en son sütunu).

Cinsiyete dayalı beşeri kalkınma indeksinin, cinsiyet eşitsizliğinin ortalama durumunu gözlemeye katkı sağlayan önemli bir indeks olduğu yukarıda belirtilmişti. Dolayısıyla, Türkiye ve AB ülkelerinde cinsiyete dayalı beşeri kalkınma indekslerinin incelenmesi ve karşılaştırması bahsedilen ülkelerde cinsiyet eşitsizliğinin ortalama boyutunu görmeye katkı sağlayacaktır.

Şekil 9: Türkiye ve AB Ülkelerinde Cinsiyete Dayalı Beşeri Kalkınma İndeksleri (2005)

Kaynak:UNDP, Human Development Report 2007/2008, UNDP, 2007, ss..326-327'den alınarak düzenlenmiştir.

Cinsiyete dayalı beşeri kalkınma indeksi bakımından diğer AB Ülkelerine göre daha iyi durumda olan ülkeler sırasıyla, İsveç, Hollanda, Finlandiya, Fransa, Danimarka, İngiltere, İspanya, Belçika olarak gözlenmektedir. Cinsiyete dayalı beşeri kalkınma indeks değerleri en düşük olan AB ülkeleri ise Romanya ve Bulgaristan olarak izlenmektedir. Buna rağmen, bütün AB ülkelerinin yüksek derecede cinsiyete dayalı beşeri kalkınmaya (0.80-1.00) sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin cinsiyete dayalı beşeri kalkınma indeksi ise AB ülkelerinin gerisinde olup; orta derecede beşeri kalkınmaya (0.50-0.79) sahip olduğu gözlenmektedir.⁴ Türkiye'de beşeri kalkınma indeksinin AB ülkelerinin gerisinde olması Türkiye'de cinsiyet eşitsizliği sorununun daha derin olması şeklinde yorumlanabilir (Şekil 9).

6. Türkiye'de Beşeri Kalkınma Bakımından Cinsiyet Eşitsizliği Sorununa Yönelik Uygulamalar

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren, cinsiyet eşitsizliği sorununun çözümü için bir çok önlem alınmaya çalışılmıştır (Bkz: Şimşek, 2008: 87-93). Örneğin, Cumhuriyet'in kuruluşuyla, kadın hakları konusu ciddi bir şekilde ele alınmış ve 1924'de başlatılan çalışmalarla kadın hakları artan bir şekilde önem kazanmış ve 1926 yılında Türk Medeni Kanunu kabul edilmiştir. Bu gelişme kadınlar bakımından çok önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir. Türkiye'de cinsiyet eşitsizliği konusu esas itibarıyla 1980'lerde artan bir önem kazanmıştır. Bu kapsamda, Türkiye, Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayırimcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ni (CEDAW) imzalamıştır (1985). İkincisi, Türkiye, AB'nin sosyal politika programlarından olan Cinsiyet Eşitliği Topluluk Programı'na katılmıştır. Türkiye'de cinsiyet eşitsizliğine ilişkin atılan adımlardan bir diğeri, 2007-2008 döneminde başlayan, Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesinin onaylanması olmuştur (Sarieroğlu, 2007: 34). Türkiye'de cinsiyet eşitsizliğinin çözümüne yönelik hayata geçirilen bir başka proje, GAP-GİDEM projesi kapsamında olan Kadın Girişimciliğini Geliştirme Projesi olmuştur. Söz konusu proje ile, Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde kadın girişimciliğinin özendirilmesi ve yaygınlaştırılması hedeflenmiştir (Özar, 2005:8). Türkiye'de Cinsiyet eşitliği, kadın girişimci sayısını artırmak, kadın yoksulluğunu azaltmak ve kadının ekonomik gücünü artırmak amacıyla hazırlanan diğer başlıca projeler ise GAP Bölgesinde Sosyo-Ekonomik Eşitsizliklerin Azaltılması Aşama II Projesi, Cinsiyet Eşitliği Temalı Vakıf

⁴ Ülkelerin beşeri kalkınma indeksinin 0.00 – 0.49 arasında olması düşük beşeri kalkınma, 0.50 - 0.79 arasında olması orta düzeyde beşeri kalkınma ve 0.80 – 1.00 arasında olması yüksek düzeyde beşeri kalkınma şeklinde yorumlanır.

Fonu: UNDP Hizmet ve Tedariklerinde Kadın Erkek Eşitliğinin Yaygınlaştırılması Projesidir (Bkz. Şimşek, 2008: 90).

Bu gelişmelerin dışında, Türkiye’de 1990’da Başbakanlığa bağlı kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Öte yandan, Pekin Dördüncü Kadın Konferansı (1995) ile alınan kararlar çerçevesinde, Türkiye’deki üniversitelerde kadın araştırma ve uygulama merkezleri kurulmaya başlanmıştır.

Türkiye’de cinsiyet eşitsizliğinin çözümü için bahsedilen önlemler alınmasına rağmen, yukarıdaki analize göre, beşeri kalkınma bakımından cinsiyet eşitsizliği sorununun çözülemediği görülmektedir.

Avrupa Komisyonu İlerleme Raporlarında da Türkiye’deki cinsiyet eşitsizliğinin önemli bir sorun olduğu daima vurgulanmaktadır. Örneğin, 2004 İlerleme Raporu’nda, işgücüne katılım ve istihdam oranlarının Türkiye’de düşük olduğu ve ekonomik ve sosyal anlamdaki cinsiyet eşitsizliğinin çözülmesi; bu anlamda, AB mevzuatına uyum sağlamak için çalışma yapılması önerilmiştir. 2005 yılı İlerleme Raporu’nda, 2004 yılında bahsedilen sorunların çözülmediği belirtilmiş ve özellikle, Türkiye’de kadın eğitiminin düşük olması sorununa önemli vurguda bulunulmuştur. Bunun yanında, kadınların işgücü piyasasında ve siyasetteki paylarının düşük olması, kadınların kayıt dışı sektörlerde ve sosyal güvenlik dışı çalışmaları sorunlu konular olarak belirtilmiştir. 2006 İlerleme Raporu’nda “İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması” başlığında bulunan “Ekonomik ve Sosyal Haklar” bölümünde, Türkiye’de kadınların gerek parlamentoda gerekse işgücü piyasasında karşı karşıya olduğu ayrımcılığın devam ettiği ve OECD Ülkeleri içinde kadınların işgücüne katılım oranı en düşük olan ülke Türkiye olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca fırsat eşitsizliklerine de dikkat çekilmiştir. 2007 İlerleme Raporu’nda önceki üç raporda belirtilen sorunların önemli ölçüde hala devam ettiğine işaret edilmiş ve ekonomik katılım, eğitim, fırsat eşitliği ve siyasi katılım konusunda Türkiye’nin daha fazla çaba göstermesi gerektiği belirtilmiştir (TUSİAD ve KAGİDER, 2008:194). Avrupa Komisyonu İlerleme Raporlarından da görüldüğü gibi, Türkiye’de genelde cinsiyet eşitsizliği ve özelde ekonomik anlamda cinsiyet eşitsizliği ve dolayısıyla beşeri kalkınma bakımından cinsiyet eşitsizliği önemli bir sorun olarak hâlâ devam etmektedir.

Bu bakımdan Türkiye, AB’nin mevzuat ve “gender mainstreaming” politikalarının yol göstericiliğinden faydalanabilir. Avrupa Parlamentosu’nun Türkiye’nin 2007 yılı İlerleme Raporu’na ilişkin 21 Mayıs 2008 tarihli Kararında da “Türkiye’de bir an önce cinsiyet eşitliği kurumunun kurulması gerektiği ve Türkiye’de kadın haklarının iyileştirilmesi ve toplumsal cinsiyet politikalarının ana plan ve programlara yerleştirilmesinde (*gender mainstreaming*) gerekli bir araç olarak kullanılmak üzere yasama yetkilerine sahip bir ihtisas komisyonu oluşturması yönünde Türk parlamentosunu teşvik etmek gerektiği” belirtilmiştir (İKV, 2008: 7).

Sonuç ve Öneriler

Kalkınma biliminde cinsiyet eşitsizliği, ekonomik büyüme ve kalkınmayı olumsuz yönde etkileyen verimsizliği yaratması bakımından oldukça önemli bir sorundur. Aslında, bu sorunun çözümü kadın ve erkeklerin büyüme ve kalkınmadan sağlayacağı fayda arasında da denge sağlayacaktır. Bu nedenle, beşeri kalkınma bakımından cinsiyet eşitsizliği sorununun çözümüyle, ekonomik büyümedeki artışın kadınların yaşam düzeylerine olumlu yansımaları kolaylaştırılacaktır. Diğer yandan, Türkiye, AB’ne tam üye olmak hedefi çerçevesinde, bir çok alanda AB ile arasındaki farklılıkları gidermek ve uyum sağlamak durumundadır. Bunlardan birisi de kadın erkek eşitsizliğinin çözümüne ilişkin alınması gereken tedbirlerdir. Gerçi, her ne kadar AB Ülkelerinde de cinsiyet eşitsizliği olsa da, bu eşitsizliğin kapsam ve derinliği Türkiye kadar değildir. Bu nedenle, beşeri kalkınmayı sağlamak ve toplumsal refah düzeyini artırmak için, Türkiye, beşeri kalkınmanın unsurları itibarıyla cinsiyet eşitsizliği sorununu çözmek zorundadır.

Bundan hareketle, Türkiye’de beşeri kalkınma bakımından cinsiyet eşitsizliği değerlendirildiğinde, beşeri kalkınma indeksinin temel göstergelerinden olan sağlıklı ve uzun yaşam bakımından Türkiye’de kadınlar aleyhine bir eşitsizliğin olmadığı görülmektedir. Ancak, beşeri kalkınma indeksinin diğer göstergeleri olan yetişkin okur-yazarlık oranı, okullaşma oranı ve satın alma gücü paritesine göre hesaplanan gelir bakımından Türkiye’de kadınlar aleyhine cinsiyet eşitsizliği bulunmaktadır.

Cinsiyete dayalı beşeri kalkınma indeksinin temel unsurlarından olan ortalama yaşam beklentisi bakımından hiçbir AB ülkesinde cinsiyet eşitsizliği söz konusu olmayıp, Türkiye ile benzerlik göstermektedir. Okur-yazarlık bakımından cinsiyet eşitsizliği olan ülkeler, Bulgaristan, Yunanistan, İtalya, Kıbrıs Rum Kesimi, Portekiz ve Romanya olarak izlenmektedir. Diğer AB Ülkelerinde bir eşitsizlik söz konusu değildir. Okur-yazarlık bakımından, Türkiye’de de çarpıcı anlamda cinsiyet eşitsizliği bulunmaktadır. Okullaşma oranı bakımından AB Ülkelerinden sadece Bulgaristan’da cinsiyet eşitsizliği vardır. Öte yandan, Malta’da eşitlik söz konusu iken, diğer AB ülkelerinde kadınlar aleyhine bir eşitsizlik yoktur. Türkiye’de ise kadın ve erkekler arasında kadınlar aleyhine ciddi bir eşitsizlik bulunmaktadır.

Diğer yandan, Bulgaristan, Yunanistan, İtalya, Kıbrıs Rum Kesimi, Portekiz ve Romanya haricinde, AB, okur-yazarlık bakımından cinsiyet eşitsizliği sorununu çözmüş gözükmektedir. AB, okullaşma oranı bakımından cinsiyet eşitsizliği sorununu Bulgaristan hariç çözmüştür. Başka bir ifadeyle, AB’nin büyük bir bölümü eğitim anlamında kadın-erkek eşitliğini yakalamıştır. AB, Roma Antlaşması’ndan bu yana düzenlemiş olduğu mevzuatlar, toplumsal cinsiyet eşitliğinin politika ve programlara yerleştirilmesi (*gender mainstreaming*) yaklaşımı, diğer özel önlemler sayesinde özellikle eğitim konusunda önemli ilerleme göstermiştir. Bununla birlikte, kadın geliri bakımından hala cinsiyet eşitsizliğinin olduğu gözlenmektedir. AB, 2006-2010 dönemini kapsayacak yol haritasında kadın gelirinin düşüklüğüne özel bir vurgu yapmıştır.

Tahmini kişi başına düşen reel GSYİH bakımından 27 AB ülkesinin tamamında kadın ve erkekler arasında kadınlar aleyhine eşitsizlik vardır. Türkiye’de de gelir anlamında cinsiyet eşitsizliği bulunmaktadır

Cinsiyet eşitsizliğinin çözümüne beşeri kalkınmanın temel değişkenlerinden hareketle yaklaşıldığında, ilk olarak, Türkiye’de kadınların okur-yazarlık oranının yükseltilmesi gerekecektir. Esasında, kadınların okur-yazarlık oranının yükseltilmesi kadının beşeri kalkınma düzeyinin artması için bir gerekliliktir. İkinci olarak, Türkiye’de kadınların, okullaşma oranları artırılmalıdır. Söz konusu oranlar; gerek Türkiye’de erkeklere göre daha düşük, gerekse, AB ülkelerinin gerisindedir. Kadınların okullaşma oranlarının artmasıyla, Türk toplumunun yaklaşık yarısını oluşturan kadınların ekonomik verimliliğinin artmasına katkı sağlamak da mümkün olabilecektir. Aksi takdirde, kadınların eğitim düzeyi düşük kalarak, ekonomiye yapacakları katkı beklenen düzeyin altında kalacaktır. Üçüncü olarak, Türkiye’de kadınların tahmini reel kişi başına düşen GSYİH düzeyinin erkeklerin çok gerisinde olması cinsiyet eşitliği ve beşeri kalkınma önündeki en önemli engellerden birisi olarak değerlendirilebilir. Kişi başına düşen reel GSYİH refah standardı olarak değerlendirildiğinde, Türkiye’de kadınların refah standartlarının erkeklere göre düşük olması önemli bir sorundur. Bunun için, en başta kadınların eğitim düzeylerinin yükseltilerek, işgücüne katılımları artırılmalıdır.

Türkiye’nin eğitim anlamında cinsiyet eşitsizliği sorunu AB karşısında oldukça derin ve büyük görünmektedir. Türk kadınlarının AB kadınlarının beşeri kalkınma seviyesine ulaşabilmesi için bahsedilen bu sorunun çözümü bir zorunluluktur. Bu çerçevede AB “gender mainstreaming” politikasının yol göstericiliğinden faydalanılmalıdır. Bunu yaparken, özel ve kamu sektörü, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde olmaları ve aktif bir şekilde yer almaları gereklidir.

Ekonomik büyüme ve kalkınma için çözümü zorunlu olan cinsiyet eşitsizliği sorununu hafifletmek için, kadınlarda okuma yazma oranını, okullaşma oranını ve reel kişi başına düşen geliri yükseltmek bir zorunluluksa da, bunu yaparken sosyo-kültürel yapının da yeniden gözden geçirilmesi gerekir. Toplumda kadına biçilen esas rol, onun önce anne ve eş olmasıdır. Bu yükün ağırlığı, kadını gerek ekonomik hayattan gerekse sosyal ve siyasi hayattan uzaklaştırmaktadır. Bu nedenle, toplumun kadına bakış açısının değişmesi ve kadının iş ve ev arasındaki iş yükünün dengelenmesi gereklidir. Başka bir ifadeyle, kadının ekonomik ve sosyal statüsünün güçlendirilmesi, ekonomik eşitsizliğin yanında, konumuzu kapsamayan toplumsal, sosyal ve siyasi anlamdaki eşitsizliklerin hep birlikte çözümü gerekecektir. Aksi takdirde beklenen başarı düşük olabilir.

Çalışmamızın kapsamı bakımından, kadın eğitimi ayrıcalık verilmesi gereken bir konu olmalıdır. Bu kapsamda, kadını eğitime katılmaktan alıkoyan anlayışa sahip kökenlerden gelen kız öğrencilerin daha fazla eğitim alabilmesi için maddi mekanizmalar kurulmalıdır (TÜSİAD, 2000:100). Diğer yandan, toplum içindeki geleneksel sosyal normlar ve toplumun kadına bakış açısı değişmelidir. Bu ise, uzun vadede hem kadın hem de erkek eğitimiyle olacaktır. Beşeri kalkınma anlamında cinsiyet eşitsizliğini çözerken, sosyal, toplumsal ve siyasi anlamdaki cinsiyet eşitsizliğinden soyutlayarak çözmek mümkün

değildir. O nedenle, cinsiyet eşitsizliği sorunu çözümlenirken bütün bunların birbiriyle bağlantılı olduğu düşünülerek çözmek gerekir

KAYNAKÇA

- ATİK, H. (2006). *Beşeri Sermaye, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme*, Ekin Kitabevi, Bursa, 135 s.
- BLAU, F.D., ve Kahn, L.M. (1996). "Wage Structure and Gender Earning Differentials: An International Comparisons", *Economica*, New Series, Vol.63, No 250, 29-62.
- BMKSK (Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu) (2008). *Birleşmiş Milletler (BM) Kadının Statüsü Komisyonu (KSK) 52. Dönem Toplantısına İlişkin Rapor*, Newyork, 6s. <http://www.ksm.gov.tr/Pdf/ksk52.doc>, Erişim Tarihi: 04.07.2009.
- CRIAW (Canadian Research Institute for the Advancement of Women) (2006). "New Federal Policies Affecting Women's Equality: Reality Check", *CRIAW Fact Sheet*, No: 8, 1-8. <http://www.criawicref.ca/factSheets/Fact%20sheet%202006/New%20Federal%20Policies%20affecting%20Women's%20Equality%20-%20Reality%20Check.pdf>, Erişim Tarihi: 05.07.2009.
- ÇAĞATAY, N. (2001). *Trade, Gender And Poverty*, UNDP, Newyork, 43 s.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (2005). *Bin Yıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye 2005*, DPT, Ankara, 2005, 77 s.
- ECEVİT, Y. (2003). "Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışabilir", *C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), Özel Ek, 83-88.
- GORNICK, J. C. (1999). *Gender Equality in The Labour Market: Women's Employment and Earnings*, Working Paper No: 206, Oxford University Press, Newyork, 48 s., <http://www.lisproject.org/publications/liswps/206.pdf>, Erişim Tarihi: 05.07.2009.
- GÖĞÜŞ TAN, M. (2004). *Nüfus- Kalkınma Stratejileri ve Kadınların Eğitimi*, TUBA Raporları, 10 s: <http://www.tuba.gov.tr/Nufus/rapor/2004-rapor3.doc>, Erişim Tarihi: 09 .03 .2008.
- HORTON, S. (1996). *Women and Industrialization, Women in Development Asia Case Studies*, London: Newyork: Routledge, 314 s.
- İKV (2008). *Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye'nin 2007 yılı İlerleme Raporu'na İlişkin 21 Mayıs 2008 tarihli Kararı* (2007/2269/INI), İKV Tercümesi, 14 s.
- ILO (2008). *Global Employment Trends for Women*, January, ILO, 59 s.
- JUTTING, J.P., vd. (2006). *Measuring Gender(In)Equality*, OECD Working Paper, No: 247, OECD, March, 51 s.
- KARDAM, F. ve Tokgöz, G. (2004). "Gender Based Discrimination at Work in Turkey: A Cross-Sectoral Overview", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 59-4, 152-172. <http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/59/4/Kardam-Toksoz.pdf>, Erişim Tarihi: 03.07.2009.
- KIZILASLAN, N. ve Kızılslan, H. (2007). "Gender Inequalities in the World and in Turkey", *Journal of Applied Sciences Research*, 3(10), 1056-1061.
- KLASEN, S. (1999). *Does Gender Inequality Reduce Growth and Development? Evidence from Cross-Country Regressions*, Working Paper Series, No. 7, The World Bank, 36 s.
- MARQUEZ, J.S. (1984). "Earnings Differences Between Men and Women: an Introductory Note", *Monthly Labor Review*, June 1984, 15-16, <http://www.bls.gov/opub/mlr/1984/06/art3full.pdf>, Erişim Tarihi: 04.07.2009.
- MORISSETTE, R. ve Ostrovsky, Y. (2006). "Earnings Instability" *Perspectives on Labour and Income*, Vol 7, No:10, 5-16. <http://www.statcan.gc.ca/pub/75-001-x/11006/9501-eng.pdf>, Erişim Tarihi: 04.07.2009.
- OECD (2007). *Education at A Glance 2007 OECD Indicators*, OECD, 456 s.
- OECD (2008). *Education at A Glance 2008 OECD Indicators*, OECD, 521s.
- ÖZAR, Ş. (2005). *GAP Bölgesinde Kadın Girişimciliği*, Ankara: GAP-GIDEM Yayınları, 64s. http://www.undp.org.tr/publicationsDocuments/WEP_ENG.pdf, Erişim Tarihi: 07.07.2009.
- PALAZ, S. (2003). "Türkiye'de Cinsiyet Ayrımcılığı Analizinde Neo Klasik Yaklaşım Karşı Kurumcu Yaklaşım: Eşitliği Sağlayıcı Politika Önerileri", *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Enstitüsü Dergisi*, Cilt 6, Sayı 9, 87-109, <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c6s9/makale/c6s9m5.pdf>, Erişim Tarihi: 03.07.2009.
- RANKIN, B. H. veAytaç, A.I. (2006). "Gender Inequality in Schooling: The Case of Turkey", *Sociology of Education*, Volume 79, Number 1, January 2006 , 25-43.
- ROSENBLUM, J. L. vd. (2008). "Why are There, so Few Women in Information Technology? Assessing the Role of Personality in Career Choices", *Journal of Economic Psychology*, Vol: 29, Issue: 4, 543-554.
- SARIEROĞLU, J. (2007). "Çalışma Hayatı ve Kadın" . *Çelik-İş Sendikası Aylık Yayın Organı*, 1:(21), 31-36.
- ŞİMŞEK, M. (2006). *Beşeri Sermaye ve Beyin Göçü Kapsamında Türkiye- Karşılaştırmalı Bir Analiz-*, Ekin Kitabevi, Bursa, 145 s.
- ŞİMŞEK, M. (2008). *Küreselleşen Dünyada Kadının Ekonomik Konumu- Türkiye ve Diğer Dünya Ülkelerinden Örneklerle Kadın Sorunlarının Ekonomik Boyutu ve Kadın Yoksulluğu*, Ekin Yayınevi, Bursa, 152 s.

- ŞİMŞEK, M., UZAY, N. (2008). "Economic and Social Barriers on Women Entrepreneurship: Turkey Application", *International Conference on Business and Economy*, Spiru Haret University Faculty of Accounting and Financial Management ,Romania.,252-264.
- TABAN, S. (2006). "Türkiye'de Sağlık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Nedensellik Testi", *Osman Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F 3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, 25-26 Kasım, Eskişehir, 3-12.
- TIMOTHY, A. T. Adeoti, A. (2006). "Gender Inequalities and Economic Efficiency: New Evidence from Cassava-based Farm Holdings in Rural South-western Nigeria", *African Development Review*, Volume 18, Number 3, 428-443
- TUİK, *Hanehalkı İşgücü Anketi Dönemsel Sonuçları*, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=570 (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2009).
- TÜSİAD, KAGİDER (2008). *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri*, Yayın No: Tüsiad-T/2008-07/468, Kagider-001, TÜSİAD, KAGİDER, İstanbul, 383 s.
- TÜSİAD (2000). *Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset*, Yayın No. TÜSİAD-T/2000-12/290, İstanbul, 262 s.
- UNDP (2000). *Human Development Report 2000*, UNDP, 290 s.
- UNDP (2001). *Human Development Report 2001*, UNDP, 264 s.
- UNDP (2002). *Human Development Report 2002*, UNDP, 277 s.
- UNDP (2003). *Human Development Report 2003*, UNDP, 367 s. UNDP (2004). *Human Development Report 2004*, UNDP, 285 s.
- UNDP (2005). *Human Development Report 2005*, UNDP, 372 s.
- UNDP (2006). *Human Development Report 2006*, UNDP, 422 s.
- UNDP (2007). *Human Development Report 2007/2008*, UNDP, 399 s
- WACH, H. ve Reeves, H. (2000). *Gender and Development: Facts and Figures*, Report No:56, Bridge, United Kingdom, 46 s, <http://www.bridge.ids.ac.uk/reports/re56.pdf>, Erişim Tarihi: 09.03.2008.
- WEISSKOFF, F.B. (1972). "Women's Place in the Labour Market", *The American Economic Review*, Vol: 62, May, No:1-2, 161-166.
- YUMUŞAK, İ.G. ve Tuna, Y. (2002). "Kalkınmışlık Göstergesi Olarak Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 52. Cilt, Sayı: 1, 1-26.